

tot va bé, y no vingau mentre no us cride; tan en punt me sentiú *estossegar*, entrau», Vidal Val. (*Rosada d'estiu*, 434); «tres o quatre velles matineres, qu'*estosse-gaven* per recons invisibles del temple, ab discordants resonàncies», Noller (*Pap.*, 147). En part té la forma sense *es*: almenys en els Pir. centrals i més a l'O.: *tosgá* a Àreu, Estaon i Tavascan (*astosegá* només Esterri de Cardós), i l'ar. de Llitera Coll Alt., però gall. *tusigar* amb el mateix matís que en cat. *Estossec* [Belv.]: «clams, ays, xiscles de dolor, esbufecs d'agonia, *estossecs* y plors, brunzian per aquells espays», Noller (*Notes d. c.*, 110); «un *estossec* del senyor rector reclamant la quietut, posà-les en pau, y comensà la missa», Pons Mass. (*Trasc. p. l. S.*, 30). *Tusége* 'ell tus' a Ausatz (punta SO. del domini lldg.), *ALGc.* III, 610. *Estossegador*; *estosseguig*.

Tossegós: «Tornes a beure / lo vomitat: / enormitat / fer vols com gos, / vell *tossegós* / ---», JRoig (*Spill*, 6978) «*tossegós*: que tus molt», Busa-N. *Tussilag* [c. 1900, Lab.] pres del ll. *tussilago*, derivat de *tussis* per un ús medical que se'n feia.

1 «Los hòmens qui han *tos* per humiditat, *tussen* més de nits que de dies», *Proverbis de Ramon*, p. 192.

TÒS 'nuca', TOSSA 'gros embalum del cos o de part del cos', 'puig de gran magnitud' i TOSSAL 'cim prominent': probablement vénen tots tres d'un mot pre-romà hispànic *TAUCIA que ha donat també el port. i gall. *tauça* 'rabassa', 'mata', lleonès i arag. *toza* id., cast. *tozuelo* 'nuca'; ben representat en el mossàrab, en la forma *tauça*, pel mossàrab cast. *atocha* 'mata d'espert', mossàr. català i castellà *tocho* (*tocho*) 'garrot', 'home grosser', mossàr. ant. *tauç*, *tauçól* 'totxo', 'sageta'. □ 1.ª doc.: tant el cat. *tòs* com els mossàr. *tauça* i *tauçól*, S. XIII; mossàr. *tauç* S. XI; cat. *tossal*, 1185.

Després de Lull (*AlcM*) *toç* ja apareix en alguns *Eiximplis* de c. 1400 del Recull Ag.: «donà gran colp del *toç* en lo trespoll de la dita sgleya»; «lo barber li alçà los cabells del cap per tolre-los-hi, e veé que en lo *tos* havie dos ulls: lo barber quant ho veé, estec molt marvellat, e dix, tot spaordit: —E con tens tu uylls en lo *toç*?» (I, 128; I, 206); «La pasticera / --- / era fornera / e tavernera: / dels que hi venien, / —allí bevien—, / alguns mataben, / carn capolaven, / feyen pastells; / --- / en un clot tou, / fondo com pou, / descarnats ossos, / cames e *toços*, / allí-ls metien», JRoig (*Spill*, 1712); amb la justa observació de Chabàs: «en valenciano actual, el cogote». G. Schib cita «mesura darrere lo *toç*» d'un volum inèdit de StVicentF; i *toç* en el ms. V del Consolat de Mar (= *cu-guroz* de la versió de Barcelona).

I ja entrà en la tradició lexicogràfica catalana amb el *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve: «lo *toç*: occipium, occipitium», «lo *tos* o os debax la corona, que és lo major del cap: occiput», «sphenois --- en quant toca lo *tos* y està debax lo cervell: basis cerebri», OPou (*TbPu.*, 256, 258); «*tps*, tosuelo: la cerviz gruesa, carnosa y crassa de qualquier animal», CROS (1764,

241), «con la o aguda» (o sigui ò oberta).

No pertany avui al cat. central, però sí a l'occidental: *tòs* ja a les Borges d'Urgell (BDLC VI, 51); «el front dels animals: testuz; a *tos*, *llogar* ~, llogar els bous pel *testuz*» ribag. (no tinc confirmació que hi tingui gènere femení, com es deduiria de la definició que es dóna a Sopeira de la «*tossera*: pessa de fusta ab dos claus clavats, que 'l lliga a la *tos* dels bous y serveix per menar-los», *CongrLLCat.*, 429). I en el DAG, que ja li dóna cita del Rector de Vallfogona. Amb gran extensió pel P. Val.; des del Maestrat; també a Tort. («*tòs*: testuz»), Mestre, BDC III, 111, i: «Artal --- / tant bé apunta / del coll i el *toç* a la junta, / que el bou cau mort i plegat», GaGirona (*Seidia*, 106); fins al Migjorn: «com si em besares al *tos*» dita usual a Alcoi per a «no apreciar algo» (Borràs Jarque, BSCC XIV, 90). «És *tòs* amb o oberta per tot el País Val.» (J. G. M., 1957).

«Passà 'l vicari, jove sacerdot, alt i gros, / ab la sotana nova i el casquet negre al *tòs*»; «el cabell, llustrós i aspre, més negre que la nit, / sobre'l *tòs* cargolava's, en dos trenes partit»; «que al *tòs* se caragolen en dos trenes partits / ---», TLlorente (*La Barca Nova*, vv. 32, 88, 208).

25 D'on la graciosa cançoneta burlesca de les lluites liberals valencianes contra un opressiu banquer, el financer andalús José Salamanca, jugant satíricament amb el seu nom: «perquè a aquells que se'n van diuen que els *salen*, / i jo, poble, sóc tot forats i xanca, / ans, senyor, que les cames s'apuntalen, / sala'm peus, sala'm cuixa, sala'm... anca; / tot me solte per punts, com una calça, / tot m'escórrec, com pluja en la gotera / --- /; ans puys senyor, que em quede sense blanca, / sala'm *tòs*, sala'm colze, sala... m'anca» (Pasqual Pérez, en *El Tabalet*, 1847, p. p. SGuarner, *El Sector Progressista de la Renaix. Val.*, 35).

Així com vulgarment es diu a Barcelona «per la part del colze» per negar la veritat d'una cosa, amb el valor de 'és a l'inrevés del que ens diuen', allà diuen «per la banda del *tòs*»: «serà... per la banda del *tòç*», «s'han tornat bons xics, per la banda del *tòç*»; i també en frases vàries: «Una abuela, en Benigani, / portava el topet al *tòç*: / pensant-se qu'era garròfa, / va 'l burro y li pega un mòs», MGadea (*T. del Xè* I, 214, 62, 8). Per aquella comarca, ha rebut aplicació toponímica, igual com *tossa*, però conservant-se consciència de la identitat amb el nom de part del cos. D'altra banda hi deu haver hagut més recentment certa confusió popular amb *troç* 'camp d'En Tal o Tal': *el troç de bòu* anomenaren dos homes de Gaianes un *tossalet*, *Piná del troç ròç* un bosc d'Alcoleja (1963).

Res tan conegut en el català comú com *tossa* i *tossal* amb el valor d'apeñatui orogràfic o genèric toponímic; com que *tossa* mantenia el significat bàsic i global de 'objecte de gros embalum', i donat el caràcter pintoresc i afectiu d'això, només es podia aplicar a cims peculiars d'amples àmbits i grossa capçada, el que venia naturalment a la ploma dels notaris i clergues administradors fou sempre *tossal*, i encara que l'altre hagué de